

Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat

Jakelussa mainitut

Huumausainelääkkeiden käsittely ja huumausainelääkehoidon toteuttaminen ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa

Etelä-Suomen aluehallintovirastoon on vuoden 2025 aikana saapunut useita epäkohtailmoituksia sekä hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023, valvontalaki) 34 §:n 4 momentin perusteella toimittamia tarkastuskertomuksia, joiden mukaan ympärivuorokautisessa palveluasumisessa on ollut epäkohtia lääkehoidon toteuttamisessa.

Valvontahavaintojen perusteella puutteita ja epäkohtia on erityisesti ollut huumausainelääkkeiden käsittelyssä ja huumausainelääkehoidon turvallisessa toteuttamisessa. Huumausainelääkkeiden kulutuksen seuranta ja kaksoistarkastus ei ole aina toteutunut asianmukaisesti. Lisäksi lääkkeiden säilytyskäytännöissä ja säilytystilan kulunvalvonnassa on ollut puutteita. Useammassa yksikössä on ollut lääkevarkauksia. Työntekijöillä ei myöskään ole aina ollut riittävää osaamista huumausainelääkehoidon toteuttamiseen.

Huumausainelääkkeellä tarkoitetaan varsinaista huumausainetta sisältävää lääkevalmistetta. Varsinaisiksi huumausaineiksi luettavat lääkeaineet on luetteloitu valtioneuvoston huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista annetun asetuksen (543/2008) liitteissä. Tällaisia lääkeaineita ovat esimerkiksi morfiini, oksikodoni ja fentanyyli sekä ADHD:n hoidossa käytettävät psykosimulantit.

Pääasiassa keskushermostoon vaikuttaviin lääkkeisiin (pkv-lääkkeisiin) kuuluvat esimerkiksi bentsodiatsepiinit, kodeiini, tramadoli, buprenorfiini ja ketamiini.

Aluehallintovirasto toteaa, että huumausainelääkkeiden ja pkv-lääkkeiden määräämisessä, käytössä ja käsittelyssä on noudatettava erityistä huolellisuutta ja varovaisuutta. Näihin lääkkeisiin liittyy sekä vakavien haittavaikutusten että tahallisen väärinkäytön korostunut riski.

Aluehallintoviraston tietoon tulleet edellä mainitut valvontahavainnot herättävät huolen huumausainelääkkeiden käsittelyn asianmukaisuudesta sekä myös asiakas- ja potilasturvallisuuden toteutumisesta. Aluehallintovirasto katsoo siten tarpeelliseksi ohjata palvelunjärjestäjiä ja palveluntuottajia tällä kirjeellä lääkehoidon asianmukaisista toimintatavoista Turvallinen lääkehoito -oppaan mukaisesti (STM:n julkaisuja 2021:6).

Lääkkeiden säilytys

Lääkkeitä tulee säilyttää erillisessä, siihen tarkoitetussa lukitussa tilassa, kuten lääkehuoneessa. Ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa lääkkeet voidaan säilyttää myös asiakkaan kotona lukitussa tilassa. Lääkekaapissa tai lääkejääkaapissa säilytetään ainoastaan lääkkeitä. Lääkkeiden säilytystilaan tulee olla pääsy vain niillä henkilöillä, joilla on oikeus käsitellä lääkkeitä. Muut henkilöt, kuten siistijät, voivat asioida lääkkeiden säilytystilassa valvotusti.

Huumausainelain mukaisesti huumausainelääkkeet säilytetään muista lääkkeistä erillisessä lukitussa paikassa, johon sivullisten pääsy on mahdollisimman tehokkaasti estetty. Huumausainelääkkeiden kulutusseurannan dokumentit säilytetään pakkauskohtaisesti. Muita lääkkeitä vastaavasti huumausainelääkkeiden säilytystilaan tulee olla pääsy vain henkilöillä, jotka ovat oikeutettuja käsittelemään huumausainelääkkeitä. Myös pkv-lääkkeiden säilytykseen tulee kiinnittää erityistä huomiota niihin liittyvän väärinkäyttöriskin vuoksi.

Lääkkeiden säilytystilan lukitus voidaan toteuttaa esimerkiksi sähkölukolla ja kulunvalvonnalla, johon on määriteltävä henkilökunnan kulkuoikeudet. Lukitus voidaan toteuttaa myös erillisellä avaimella, joka on aina kyseisen työvuoron aikana lääkehoidosta vastaavan työntekijän hallussa. Suositeltavaa on, että tässä tapauksessa avainten hallinta on myös jälkikäteen selvitettävissä joko työvuorotaulukosta tai erillisestä listasta, johon avainten luovutus ja vastaanotto on kuitattu.

Kaikki lääkkeet säilytetään alkuperäispakkauksissaan, jossa apteekin annostusohjetarra pidetään kiinnitettynä. Lääkepakkauksiin ei tehdä ylimääräisiä merkintöjä.

Lääkkeiden säilytyslämpötilaa ja säilytysolosuhteita valvotaan säännöllisesti ja dokumentoidusti. Mikäli seurannassa havaitaan poikkeamia, reagoidaan niihin tarvittaessa. Lääkkeiden käyttökelpoisuus varmistetaan säännöllisesti. Vanhentuneet, tarpeettomat ja muuten käyttöön soveltumattomat lääkkeet ovat lääkejätettä, joka tulee poistaa säilytystiloista ja toimittaa apteekkiin. Ympäri vuorokautisessa

palveluasumisessa, jossa käytetään asiakkaiden henkilökohtaisia lääkkeitä, lääkkeet hävitetään asukkaan kuollessa.

Ennen apteekkiin toimittamista lääkejätteet säilytetään lukitussa säilytystilassa siten, että ne on selkeästi merkitty, eikä ole vaaraa niiden sekaantumisesta käytössä oleviin lääkkeisiin tai joutumisesta ulkopuolisten käsiin Lääkejätteen säilytystilaan ei saa päästä asiattomia henkilöitä.

Ammattihenkilöiden tehtävät lääkehoidon toteuttamisessa

Ympäri vuorokautisessa asumispalveluyksikössä tulee olla nimetty lääkäri, joka vastaa lääkehoidon kokonaisuudesta. Lisäksi yksikössä tulee olla nimetty sairaanhoitaja, joka vastaa lääkehoidon toteuttamisen kokonaisuudesta. Lääkehoidon toteuttamisen kokonaisuudesta vastaavan sairaanhoitajan tulee työskennellä yksikössä siten, että hän voi puuttua epäkohtiin niitä havaitessaan. Yksikön johto vastaa viime kädessä turvallisen lääkehoidon käytännöistä.

Yksikön lääkehoidon vaativuuden perusteella arvioidaan, minkälaista osaamista henkilökunnalla tulee olla ja millainen henkilöstörakenne turvallisen lääkehoidon toteutukseen tarvitaan. Työnantajan on huolehdittava siitä, että yksikössä on kaikkina aikoina riittävästi lääkehoitoon koulutettua, osaavaa henkilökuntaa ja että lääkehoitoa toteuttavilla työntekijöillä on siihen riittävä koulutus, perehdytys ja osaaminen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä lääkehoitoa toteuttavat lähtökohtaisesti siihen koulutetut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt. Ammattihenkilöiden roolit ja vastuut asiakkaiden lääkehoidon toteuttamisesta määritellään yksikön lääkehoitosuunnitelmassa. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt voivat ilman erillistä lupaa toteuttaa lääkehoitoa ammatilliseen koulutukseensa sisältyvien lääkehoito-opintojen perusteella. Työnantajan tulee kuitenkin varmistaa työntekijän lääkehoidon osaaminen yksikön lääkehoitosuunnitelmassa määritellyllä tavalla. Niihin tehtäviin, joiden tekemiseen työntekijällä ei ole ammatillisen koulutuksen perusteella oikeuksia, työnantajan tulee järjestää työntekijälle lisäkoulutusta, varmistua työntekijän osaamisesta sekä antaa hänelle tehtävien suorittamiseen oikeuttavat kirjalliset luvat.

Turvallinen lääkehoito -oppaassa on kuvattu eri ammattiryhmien ammatillisessa koulutuksessaan saamat lääkehoidon valmiudet. Sairaanhoitajat voivat toteuttaa huumausainelääkehoitoa ja pkv-lääkehoitoa koulutuksensa perusteella ilman erillistä kirjallista lääkehoitolupaa. Sairaanhoitajat tarvitsevat lisäkoulutusta ja erillisen lääkehoitoluvan vaativiin lääkehoidon tehtäviin, kuten laskimoon

annettavan lääke- ja nestehoidon toteuttamiseen sekä lääkehoidon toteuttamiseen esimerkiksi kipupumpulla. Mikäli ympärivuorokautisessa asumispalveluyksikössä on tarve toteuttaa kivun hoitoa esimerkiksi kipupumpulla saattohoitotilanteessa, voidaan tässä hyödyntää myös kotisairaalan tukea.

Lähihoitajat tarvitsevat lisäkoulutuksen ja kirjallisen luvan pkv-lääkkeiden ja luonnollista tietä annettavien huumausainelääkkeiden antamiseen. Lähihoitajat eivät anna huumausainelääkkeitä injektioina muutoin kuin poikkeustilanteissa (esim. saattohoidossa).

Muiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden osalta (muun muassa sosionomi) työnantajan on arvioitava tutkimukseen sisältyneiden lääkehoidon opintojen laajuutta ja tarvittavia lisäopintoja ennen lääkehoidon tehtävien antamista työntekijälle. Sosionomit tarvitsevat lääkehoidon opinnot suoritettuaan ja osaamisen varmistamisen jälkeen kirjallisen luvan pkv-lääkehoidon toteuttamiseen.

Harjoittelujaksoa suorittavat opiskelijat toimivat ohjaajiensa vastuulla ja toteuttavat lääkehoitoa vain ohjaajan välittömässä valvonnassa. Ohjaajan on toimittava samassa työyksikössä kuin opiskelija.

Sairaanhoitaja- ja lähihoitajaopiskelijoiden on mahdollista toteuttaa lääkehoitoa toimiessaan tilapäisesti terveydenhuollon ammattihenkilön tehtävässä. Sairaanhoitajaopiskelija voi tilapäisesti kyseisessä tehtävässä toimiessaan toteuttaa lääkehoitoa yksikön lääkehoitosuunnitelmassa määritellyllä tavalla sen jälkeen, kun hänet on perehdytetty lääkehoitoon, hänen osaamisensa on varmistettu ja hän on saanut kirjallisen lääkehoitoluvan. Sijaisena toimiva lähihoitajaopiskelija voi antaa asiakkaalle valmiiksi annosteltuja, luonnollista tietä annettavia lääkkeitä, mikäli se on yksikön toiminnan kannalta tarkoituksenmukaista. Työnantajan on arvioitava, onko opiskelijalla suoritettujen opintojen perusteella riittävät edellytykset tehtävän hoitamiseen.

Hoiva-avustaja ei ole sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilö, ja lähtökohtana tulee pitää, että hoiva-avustajat eivät osallistu lääkehoidon toteuttamiseen. Jos työnantaja kuitenkin arvioi, että yksikön toiminnan kannalta hoiva-avustajien osallistuminen lääkehoitoon olisi välttämätöntä, tulee hoiva-avustaja kouluttaa lääkehoidon tehtäviin, hänen osaamisensa tulee varmistaa ja hänellä tulee olla kirjallinen lääkehoitolupa. Lääkehoitolupa on asiakas- tai lääkekohtainen. Hoiva-avustaja ei toteuta pkv- ja huumausainelääkehoitoa.

Lääkehoidon toteutus ja kulutuksen seuranta

Lääkehoidon toteutuksessa ja lääkkeiden annostelussa on aina noudatettava tarkkuutta ja huolellisuutta, mutta erityisesti silloin, kun kyse on huumausainelääkkeistä ja pkv-lääkkeistä.

Huumausainelääkkeitä ei lähtökohtaisesti jaeta valmiiksi asiakaskohtaisiin annoksiin, vaan terveydenhuollon ammattihenkilö annostelee ne juuri ennen asiakkaalle tai potilaalle antamista. Asiakkaan lääkehoidossa voidaan hyödyntää myös annosjakelua.

Joissakin tapauksissa toimintaympäristö voi kuitenkin olla sellainen, että huumausainelääke voidaan joutua poikkeuksellisesti jakamaan valmiisiin annoksiin, jotta asiakkaan lääkehoito saadaan toteutettua. Tällöin sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö jakaa lääkkeen etukäteen ja tarvittavan lääkehoidon koulutuksen saanut työntekijä antaa lääkkeen asiakkaalle. Valmiiksi jaetut annokset on säilytettävä asianmukaisesti lukituissa tiloissa.

Kaksoistarkastuksen toteutumisesta huolehtiminen on erityisen tärkeää aina, kun käsitellään huumausainelääkkeitä. Lääkkeiden kaksoistarkastuksella tarkoitetaan sitä, että kaksi sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöä, eli lääkkeet jakanut henkilö ja toinen henkilö tarkastavat, että lääkkeet on jaettu asiakas/potilaskohtaisiin annoksiin oikein.

Huumausainelain mukaan huumausainelääkkeiden kulutuskirjanpito on pakollista silloin, kun lääkkeet on toimitettu sosiaali- tai terveydenhuollon yksikköön lääketilauksella. Pakkauskohtaista kulutuskirjanpitoa huumausainelääkkeille suositellaan kuitenkin hyvin vahvasti myös silloin, kun yksikön henkilökunta vastaa asiakkaan henkilökohtaiseen lääkemääräykseen perustuvien lääkkeiden hankinnasta ja jakamisesta. Tämä on osa yksikön omavalvontaa ja sen seuranta, ettei lääkkeitä käytetä väärin.

Pakkauskohtaiseen kulutuskorttiin kirjataan vähintään asiakkaan/potilaan nimi, otettu annos ja mahdollinen mittatappio, lääkkeen määräjän nimi sekä lääkkeen antajan nimikirjoitus ja antoajankohta. Suositeltavaa on kirjata myös lääkkeen jakaneen henkilön tiedot. Lääkkeen antanut ja jakanut henkilö kuittaavat allekirjoituksillaan lääkkeen antamisen ja jakamisen riittävän selkeästi, jotta lääkkeitä käsitelleet henkilöt ovat myöhemminkin tunnistettavissa. Kun lääke on käytetty loppuun, kulutuskorttiin merkitään mahdolliset mittatappiot. Ympäri vuorokautisissa asumispalveluyksiköissä lomakkeen allekirjoittaa toimintayksikön lääkehoidosta vastaava lääkäri tai hänen valtuuttamansa lääkehoidosta

vastaava lääkäri, ja lomake säilytetään 6 vuoden ajan viimeisen merkinnän tekemisestä.

Kulutuksenseuranta suositellaan myös pkv-lääkkeille. Seuranta voidaan toteuttaa kuten huumausainelääkkeiden kirjanpito tai esimerkiksi tilaus- tai toimitusmäärien seurannan avulla. On kuitenkin huomioitava, että jos yksikössä on rajattu lääkevarasto, on rajattuun lääkevarastoon sisältyvien pkv-lääkkeiden pakkauskohtainen kulutuksen seuranta lain mukaan pakollista, sillä nämä lääkkeet tilataan lääketilauksella.

Mikäli asiakkaan lääkkeet toimitetaan annosjakelussa ja annosjakeluyksikkö toimittaa myös huumausainelääkkeitä, annosjakeluyksikkö huolehtii huumausainelääkkeiden kulutuskirjanpidosta lainsäädännön edellyttämällä tavalla.

Ympäri vuorokautisissa asumispalveluyksiköissä tulee omavalvonnallisilla toimenpiteillä varmistaa, että huumausainelääkkeiden säilytys ja käsittely on asianmukaista ja ettei lääkkeitä käytetä väärin. Omavalvonnan tueksi aluehallintovirasto suosittelee lääkehuoneen kameravalvontaa, kun yksikössä säilytetään ja käsitellään pkv- ja huumausainelääkkeitä. Lisäksi valvonnassa esille tulleiden havaintojen perusteella aluehallintovirasto suosittelee, että yksiköissä kiinnitetään erityistä huomiota nestemäisten huumausainelääkkeiden kulutuksenseurantaan. Käytäntönä voi olla esimerkiksi nestemäisten huumausainelääkkeiden värin ja pakkausten painon seuranta mahdollisen lääkehävikin havaitsemiseksi. Yksiköissä on myös hyvä laatia ohjeet, miten toimitaan nestemäistä huumausainelääkettä sisältävän pullon kaatuessa tai rikkoutuessa.

Yksiköissä tulee olla myös työntekijöitä koskeva ohjeistus, jonka avulla voidaan ehkäistä lääkkeiden väärinkäyttöä ja selvittää mahdolliset väärinkäyttöepäilyt. Ohjeistuksessa kuvataan myös, miten havaittuihin väärinkäyttötapauksiin reagoidaan. Minkään asiakkaalle tai yksikköön tilatun lääkevalmisteen käyttö ei ole henkilökunnalle sallittua. Lääkkeiden väärinkäyttöä on niin huumausainelääkkeiden, pkv-lääkkeiden kuin myös muiden lääkkeiden ottaminen henkilökunnan omaan käyttöön.

Aluehallintoviraston ohjaus

Aluehallintovirasto ohjaa hyvinvointialueita ja Helsingin kaupunkia huomioimaan edellä mainitun järjestämis- ja valvontavastuulleen kuuluvan toiminnan omavalvonnassa ja valvonnassa. Aluehallintovirasto pyytää lähettämään ohjauskirjeen tiedoksi hyvinvointialueen omille toimintayksiköille ja alueen yksityisille palveluntuottajille, joilta hyvinvointialue hankkii ympärivuorokautista palveluasumista.

Sovellettavat säännökset

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (741/2023) 10 §, 23–27 §
Läkelaki (395/1987) 69 §
Huumausainelaki (373/2008) 26–28 §, 30 §
Lääkeasetus (693/1987) 31 d §
Valtioneuvoston asetus huumausaineiden valvonnasta (548/2008) 6–10 §
Valtioneuvoston asetus huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista (543/2008)

Lisätietoja

Lisätietoja antaa tarvittaessa ylitarkastaja Laura Järvelä, puh. 0295 016 000 (vaihde).

Sosiaali- ja terveydenhuollon
valvonta -yksikön päällikkö Sari Husa

Ylitarkastaja Laura Järvelä

Tämä asiakirja on hyväksytty sähköisesti viimeiseltä sivulta ilmenevin tavoin.

Jakelu

Etelä-Karjalan hyvinvointialue
Helsingin kaupunki
HUS-yhtymä
Itä-Uudenmaan hyvinvointialue
Kanta-Hämeen hyvinvointialue
Keski-Uudenmaan hyvinvointialue
Kymenlaakson hyvinvointialue
Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue
Päijät-Hämeen hyvinvointialue
Vantaan ja Keravan hyvinvointialue

Etelä-Suomen aluehallintovirasto
Postiosoite: PL 1, 13035 AVI
Puhelinvaihde: 0295 016 000
kirjaamo.etela@avi.fi | www.avi.fi

Tämä asiakirja ESAVI/23625/2025 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument ESAVI/23625/2025 har godkänts elektroniskt

Esittelijä Järvelä Laura 24.06.2025 10:42

Ratkaisija Husa Sari 24.06.2025 10:44